

- Archeologie van de Middeleeuwen en de Moderne Tijden in de drie Belgische gewesten en aangrenzende gebieden
- Archéologie du Moyen Âge et des Temps Modernes dans les trois régions belges et les pays limitrophes
- Mittelalterliche und Neuzeitliche Archäologie in den drei Belgischen Regionen und Nachbargebieten

ARCHAEOLOGIA MEDIAEVALIS 41

KRONIEK
CHRONIQUE
CHRONIK

GENT 2018

Een hernieuwde kijk op een Romeins kindergraf en de vroegmiddeleeuwse bewoningssporen te Kontich (Antw.)

TIM CLERBAUT, HENRI VERBEECK & KIM ALUWÉ

Tijdens de AVRA-opgravingen op de Steenakker te Kontich, vond men in 1966 (Lauwers 1966) in de noordwestelijke hoek van de Gallo-Romeinse tempel, vanaf 35 cm diepte (gemeten vanaf het maaiveld) meerdere beenderen die de opgravingsleider, dr. med. Felix Lauwers identificeerde als van menselijke oorsprong. Het bleek om minstens twee individuen te gaan waarvan één duidelijk nog grotendeels in anatomisch verband lag (Fig. 1, gele ster). Het betreft een kinderlijkje waarvan het lichaam gehurkt en liggend op de linkerszij/rug ter aarde was besteld (Fig. 2). Het werd integraal gelicht en, samen met de aarde, in een vijftal dozen opgeborgen. Pas in het begin van de 21ste eeuw trachtte men de skeletresten te recupereren. Fragmenten van een tweede individu bevonden zich verderop tussen het steengruis van een uitbraak sleuf van een muur in Doornikse kalksteen (Fig. 1, rode ster).

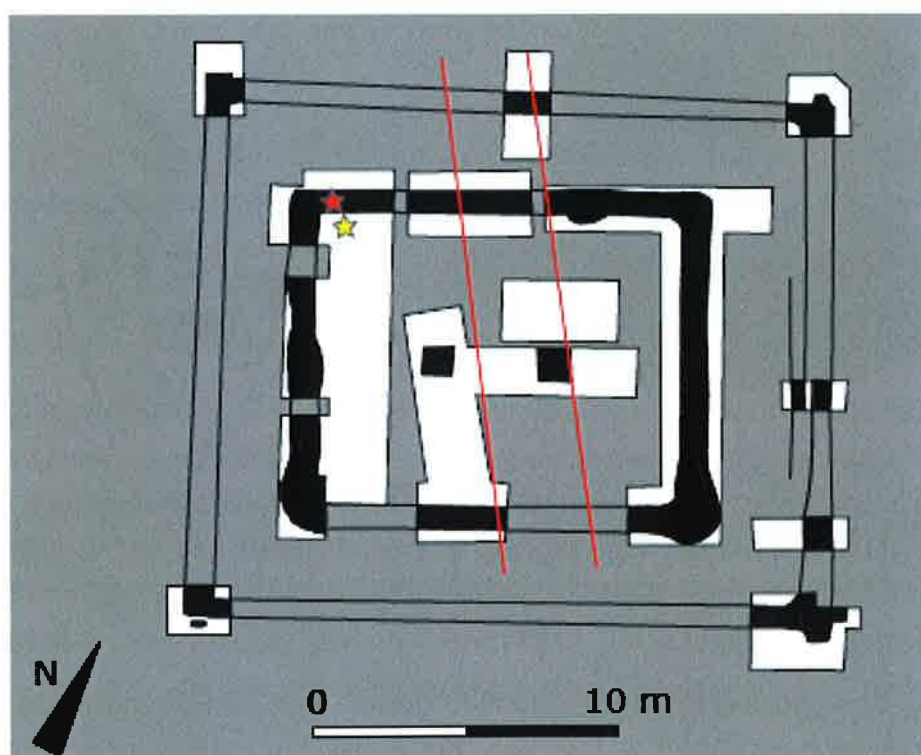

Fig. 1: Locatie van de twee Merovingische graven (kindergraf = gele ster ; graf volwassen = rode ster) binnen de partieel opgegraven tempelzone. Centraal loopt een uitbraakspoor gelinkt aan middeleeuwse spoliatie (rood) van de Doornikse kalksteen. Composiet: Tim Clerbaut © AVRA

De botresten bleken in beide gevallen echter heel poreus te zijn en kwamen daarom slechts deels voor verdere studie in aanmerking. Dat enkel een fragment van een massief langbeen en van het kinderskelet enkele tanden bewaard zijn gebleven dient niet te verbazen.

Een gelijkaardige vaststelling werd ook gedaan voor het dierlijk botmateriaal. In de zure zandbodem die grotendeels de lokale ondergrond van de site uitmaakt, kent (onverbrand) botmateriaal over het algemeen een slechte bewaring. Ook de grote tijdsspanne tussen het opgraven en het onderzoek heeft niet bijgedragen tot de bewaringstoestand van deze beenderresten.

De aangetroffen tanden laten zich nog toewijzen aan de onderkaak van een kind. Gezien de kleine dimensie gaat het mogelijk nog om melktanden die zich als vier melksnijtanden en een melkhoektand laten herkennen (determinatie via foto). Het doorbreken van deze laatste op de leeftijd van 18-20 maanden (SCHAEFER *et al.* 2009, p. 94-95) leert ons alvast de minimale leeftijd van het kind. Daar het wisselen van de melktanden in de onderkaak start rond de leeftijd van 6 à 7 jaar, en hiervan te Kontich geen sporen werden aangetroffen, kan deze leeftijd ook als bovengrens gelden.

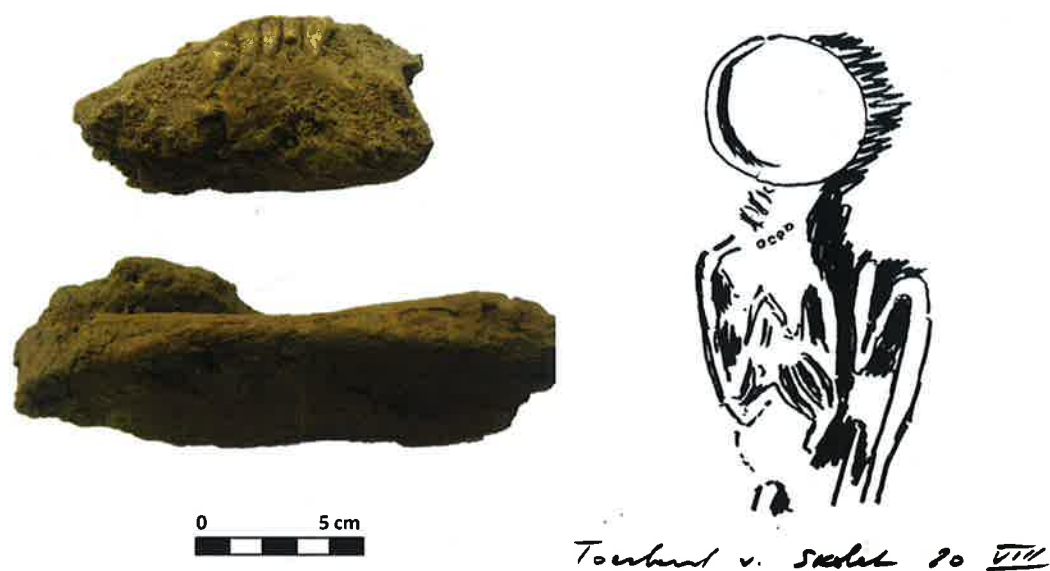

Fig. 2: Composiet van de nog bewaarde menselijke resten en schets van de kindbegroving in het tempelareaal. Composiet: Tim Clerbaut © AVRA

Enige tijd na de opgraving werd de bijzondere locatie van dit kinderlijkje duidelijk bij de verdere uitwerking en interpretatie van de gehele opgravingszone. De menselijke skeletresten bevonden zich binnen de resten van wat een Gallo-Romeinse omgangstempel bleek te zijn. Biemans dateerde dit graf, vooral op basis van de aanwezige kleine munt en de scherven Romeins aardewerk, in de laat-Romeinse tijd.

Verspreide kindergraven uit de Romeinse tijd zijn niet ongevoen. Dat in deze weliswaar deels verstoorte noordwestelijke hoek van de cella geen duidelijke grafgraven werden aangetroffen is wel eerder ongevoen. De opgraver meldt echter de bijgift van een Romeinse bronzen munt. Romeinse vondsten als bijgift in Merovingische graven zijn voor het Rijnland

niet ongewoon. Toch lijkt het alvast voor Kontich eerder op een toeval te berusten en kan de munt niet als bewuste bijgave aanzien worden.

Volledigheidshalve dient te worden vermeld dat in de buurt van het kinderskelet nog een deel van een vertinde(?) bronzen spiegel en twee zilveren fragmentjes met versieringselementen werden gevonden.

Vooraf dankzij de studie van K. Biemans werd een datering tussen 268-280 n.Chr. vooropgesteld (BIEMANS 1975, p. 8). Toch doet een mogelijk (laat-?)Romeins kindergraf ingegraven in de resten van een tempel menig wenkbrauw fronsen.

In de eerste plaats gaat het hierbij om een inhumatiegraf, een eerder ongewone begravingspraktijk tijdens de Romeinse tijd. Toch strookt dit gezien de jonge leeftijd met de strikte Romeinse rites en tradities. Onder de term *funus acerabum* wordt de specifieke traditie bedoeld waarbij de ongecremeerde lichamen van onvolwassen kinderen ter aarde werden besteld (SCHORN 2009, p. 343). De overgangsrite van kind naar volwassene (rond de leeftijd van 12 jaar) was een belangrijk transitie-moment en bracht ook het recht op een volwaardige officiële begrafenis met begrafenisstoet, crematie en rouwperiode (SCHORN 2009, p. 343-344) met zich mee.

Toch dient opgemerkt te worden dat het niet gebruikelijk was dat graven aangelegd werden binnen gebouwen. In de Romeinse periode bevonden graven zich in de regel buiten de grenzen van het nederzettingsareaal. In de regel mag daarbij best letterlijk worden genomen daar de *Lex XII tabularum* (de wet van de 12 tafelen) het (langdurig) begraven binnen het nederzettingsareaal (*in casu* de stad) verbood.

Clandestiene dumps van kinderlijkjes komen weliswaar toch voor in de Romeinse periode en worden dan veelal in verband gebracht met gecontroleerde infanticide (veelal in relatie tot prostitutie). We beperken ons hier tot drie representatieve voorbeelden verspreid over het Romeinse Rijk: 1) in een afvoer van het badhuis van Ashkelon (Israel) kwamen 97 kinderlijkjes aan het licht (ROSE 1997), 2) in een waterput van een rijke stadswoning in Narbonne kwamen verschillende kinderlijkjes voor (SABRIE & SABRIE 2011) en 3) op de villa van Hamberden (GB) werden een honderdtal kinderlijkjes aangetroffen (MAYS & EYERS 2011).

Gezien het in Kontich echter om een geïsoleerde vondst handelt, lijkt ook deze these eerder onwaarschijnlijk. Hier dient gewezen te worden dat het areaal niet geheel vlakdekkend werd opgegraven. De mogelijkheid dat meerdere graven aanwezig waren, valt dus niet uit te sluiten.

Om alle twijfel weg te nemen en met het oog op een synthese publicatie van de opgravingen op de Steenakker en het Kapelleveld te Kontich, werd begin 2014 beslist om op het nog aanwezige botmateriaal (met name de tanden) een koolstof-14-datering uit te voeren

(REYNS, VERBEECK & BRUGGEMAN, 2017, p. 307). Het resultaat was verbluffend en wees uit dat de bijzetting van het kinderlijkje pas in de Merovingische periode plaats vond en meer bepaald in de periode 680-780 n.Chr (Onderzoek uitgevoerd door Mark Van Strydonck en Mathieu Boudin, KIK, dossier1991.04588, brief 23/06/2014). De resten van het tweede individu leverden daarbij geen bruikbaar dateerbaar materiaal meer op maar kan mogelijk ook in dezelfde periode gedateerd worden.

Deze datering verklaart meteen de ongewone inplanting van tenminste twee graven in de restanten van de Romeinse steen(sokkel)bouw van de omgangstempel. In de Merovingische periode was het bovendien de 'mode' om zich binnen oudere (stenen) structuren te laten begraven waarbij de Merovingische elite zich prominent in het landschap begroef en zich trachtte te legitimeren door zich met plaatselijke 'voorouders' te verbinden. Deze praktijk is alomtegenwoordig. Eén van de vroegste attestaties moet het Merovingische grafveld van Rosmeer (ROOSSENS & VANDERHOEVEN 1952) geweest zijn.

Dat de tempelresten van Kontich deze eer te beurt viel is dan ook enigszins bijzonder en getuigt van het feit dat de restanten van deze tempel in de Merovingische periode nog prominent in het landschap zichtbaar moeten zijn geweest.

Toch vormt de vondst van dit graf momenteel het enige sluitende bewijs voor een bewoning te Kontich in de Merovingische periode en dit ondanks een rijke onderzoekstraditie (door AVRA) binnen de gemeente.

Mogelijke verdere sporen uit de Merovingische periode kwamen tijdens AVRA-opgravingen in 1988 en 1998 aan het licht. In de huidige St.-Martinuskerk werden tijdens deze campagnes een vijftal graven gevonden die duidelijk ouder waren dan de huidige romaanse kerk (VERBEECK 1988, p. 24 & VERBEECK 1998, p. 77-78.). De graven hadden een afwijkende westzuidwest-oostnoordoost oriëntering en werden tijdens de opgraving in verband gebracht met een vroegchristelijke begraafplaats.

Opvallend is dat voor de fundering van de romaanse, 12de-eeuwse kerktoeren, op grote schaal gebruik werd gemaakt van Doornikse kalksteen (VERBEECK 1998, p. 24) Een deuropening in de romaanse kerkmuur werd gesloten door afwisselende lagen ijzerzandsteen en Romeinse *tegulae*, met platte stukken natuursteen, eveneens Doornikse kalksteen (VERBEECK 1998, p. 78).

De hypothese dat deze dakpannen en natuursteenfragmenten van de Romeinse site Kontich-Kazerne afkomstig zijn, is niet bewezen, maar mag zeker niet verachtzaamd worden. Of er een relatie bestaat tussen de skeletresten in en binnen de cellamuur en deze onder de huidige dorpskerk kan echter niet meer achterhaald worden.

Verder onderzoek hoopt de moeilijk traceerbare Merovingische periode in Kontich (en per uitbreiding in Vlaanderen) beter in kaart te brengen. Hiervoor volgt een herevaluatie van het aangetroffen vondstmateriaal en volgt een kritische evaluatie van de lokale toponymie.

Bibliografie

BRULET R. & DEMANET J.-C. (red.), 1997, Liberchies III Vicus Gallo-Romain Les thermes fouilles du Cran (1973 et 1989-90) et zone d'habitat au Nord de la voie antique fouilles de Pro Geminiaco (1979-80 et 1987-94), *Publications d'histoire de l'art et d'archéologie de l'Université Catholique de Louvain*, 94, Louvain-la-Neuve.

BRULET R. (red.), 1981, Braives Gallo-Romain. I. La zone centrale, *Publications d'histoire de l'art et d'archéologie de l'Université Catholique de Louvain*, 26, Louvain-la-Neuve.

BRULET R. (red.), 1985, Braives Gallo-Romain. III. La zone périphérique occidentale, *Publications d'histoire de l'art et d'archéologie de l'Université Catholique de Louvain*, 46, Louvain-la-Neuve.

BRULET R. (red.), 1993, Braives Gallo-Romain. V. La fortification du Bas-Empire, *Publications d'histoire de l'art et d'archéologie de l'Université Catholique de Louvain*, 83, Louvain-la-Neuve.

LAUWERS F., 1966, Opgravingen in Kontich, *Archeologie*, 1966, Brussel.

MAYS S. & EYERS J., 2011, Perinatal infant death at the Roman villa site at Hambleden, Buckinghamshire, England, *Journal of Archaeological Science* 38, 1931-1938.

REYNS N, VERBEECK H & BRUGGEMAN J (red.), 2017, Archeologisch onderzoek op de Steenakker en het Kapelleveld te Kontich. Synthese van de opgravingen op de site Kontich-Kazerne tussen 1964 en 1993, *AVRA Monografie*, 3.

ROOSSENS H. & VANDERHOEVEN M., 1952. Een Merovingisch grafveld in Romeins puin te Rosmeer, *Archaeologia Belgica*, 9, p. 3-11.

ROSE M., 1997, Ashkelon's Dead Babies, *Archaeology: A Publication of the Archaeological Institute of America*, Volume 50, Number 2, March/April 1997.

S.n., 2013, Beerse Krommenhof: Middeleeuwers op en rond bronstijdgrafheuvels, *Archeologie in de provincie Antwerpen*, 14, Provincieraad van Antwerpen, Antwerpen.

SABRIE M. & SABRIE R. (red.), 2011, La Maison au Grand Triclinium du Clos de la Lombarde à Narbonne, *Archéologie et Histoire Romaine*, 19 (2011) Editions Monique Mergoïl.

SCHAEFER M., BLACK S., SCHEUER L., 2009, *Juvenile osteology: a laboratory and field manual*. Academic Press, Elsevier.